

ÇANKIRI KARATEKİN ÜNİVERSİTESİ ÖĞRENCİLERİNİN ARŞİV OKURYAZARLIĞI BECERİLERİNİN İNCELENMESİ*

Nuray TOY

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

nurayyigitir@gmail.com

<https://orcid.org/0000-0002-7134-7541>

Dr. Öğr. Üyesi Hilal ÇİFTÇİ

Çankırı Karatekin Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi
Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü

hilalciftci@karatekin.edu.tr

<https://orcid.org/0000-0003-1268-2144>

ÖZ

Ulusların kültürel belleklerini oluşturan arşiv kaynaklarının kullanılabilmesi için çeşitli becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve paylaşma becerilerinin tamamı arşiv okuryazarlığı olarak adlandırılmaktadır. Çalışma, Çankırı Karatekin Üniversitesi (ÇAKÜ) Tarih Bölümü ve Türk Dili Edebiyatı (TDE) Bölümü son sınıf öğrencilerinin arşiv okuryazarlığı becerileri hakkındaki mevcut durumunu tespit etmek ve farkındalık oluşturmak amacıyla hazırlanmıştır. Tarih ve TDE bölümü öğrencilerinin diğer bölümlere oranla arşiv kaynaklarını daha fazla kullandıkları ve mesleki hayatları boyunca da kullanacakları düşünüldüğü için bu iki bölüm tercih edilmiştir. Çalışmanın amacı doğrultusunda Çankırı Karatekin Üniversitesinde eğitim gören 104 Tarih ile 93 Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisine anket uygulanmıştır. Katılımcıların ankete vermiş oldukları yanıtlar Statistical Package for the Social Sciences (SPSS) istatistik programında analiz edilmiş ve değerlendirilmiştir. Değerlendirmeler sonucunda Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencilerinin arşiv kaynaklarını kullanma başka bir ifadeyle arşiv okuryazarlığı becerilerinin yeteri kadar gelişkin olmadığı sonucuna varılmıştır. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik bilgi ve becerileri kapsayan arşiv okuryazarlığı becerilerinin başlı başına bir eğitim programı kapsamında, ders içeriğine entegre edilmiş şekilde ya da bölümlerde bir ders olarak okutulması önerilmektedir. Ayrıca kütüphanecilik ve arşivcilik toplulukları tarafından arşiv okuryazarlığı becerilerinin ve standartlarının belirlenmesi de tavsiye edilmektedir.

Anahtar Kelimeler: Arşiv Kaynakları, Arşiv Okuryazarlığı, Birincil Bilgi Kaynakları, Birincil Kaynak Okuryazarlığı

SURVEYING THE ARCHIVE LITERACY SKILLS OF ÇANKIRI KARATEKİN UNIVERSITY STUDENTS

ABSTRACT

Various skills are needed in order to use archive resources that compose the cultural memories of nations. All of the skills of knowing, accessing, using, evaluating and sharing of archive resources are called as an archive literacy. The study was prepared in order to determine the current situation of Çankırı Karatekin University (ÇAKU) Department of History and Turkish Language and Literature (TLL) Department final year students about archival literacy skills and to raise awareness. These two Departments were preferred because it is thought that the students of the History and TLL Department use archive resources more than other departments and will benefit from them throughout their professional lives. In line with the purpose of the study, a survey was applied to 104 students of History and 93 the Department of TLL students studying at ÇAKU. The responses of the participants to the survey were analyzed and evaluated in the SPSS statistical program. As a result of the evaluations, it has been concluded that the students of the History and TLL Department have not sufficient archival literacy skills to use archival resources. It is recommended that archival literacy skills, which include knowledge and skills for the use of archival resources, be integrated into the course packages within the scope of a training program or taught as a course in departments. It is also recommended to determine archival literacy skills and standards by the librarianship and archival societies.

Anahtar Kelimeler: Archive Resources, Archive Literacy, Primary Sources of Information, Primary Source Literacy

* Bu çalışma 2021 yılında Çankırı Karatekin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bilgi ve Belge Yönetimi Anabilim Dalı'nda Dr. Öğretim Üyesi Hilal ÇİFTÇİ danışmanlığında tamamlanan "Arşiv Kaynaklarının Bilimsel Araştırmalardaki Yeri ve Arşiv Okuryazarlığı (Çankırı Karatekin Üniversitesi Örneği)" başlıklı yüksek lisans tezine dayanarak hazırlanmıştır.

GİRİŞ

Yunanca'daki "arkheion", Latince'deki "archivum" kelimelerinden gelen, Fransızca ve İngilizce'de "archive", Almanca'da ise "archiv" olarak kullanılan bu terim Türkçe'ye "arşiv" olarak geçmiştir. Amerikan Arşivciler Derneği tarafından yayınlanan Arşiv Terminolojisi Sözlüğünde arşiv kavramı "arşiv kayıtlarının fiziksel ya da dijital koleksiyonu", "bir kurum" ve "belirli bir konuyla ilgili bilgi ve verilerden oluşan koleksiyonun sergilenmesi" şeklinde tanımlanmıştır (Society of American Archivists, 2005). Türk Dil Kurumu (TDK) Güncel Türkçe Sözlüğünde ise "belgelik" olarak tanımlanmıştır (TDK, 2019). 2009 yılında yayınlanan Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğünde ise "özel ve/veya tüzel kişiler tarafından üretilen veya alınan, arşivsel değere sahip belgeleri belirli standartlar dâhilinde seçme, koruma ve kullanıma sunmakla sorumlu kurum ve bunların saklandığı yer" olarak ifade edilmiştir (Karakaş, Rukancı ve Anameriç, 2009, s. 4). Arşiv kavramı "resmi daire, belediye sarayı" anlamına gelmektedir (Binark, 1980, s. 3). Arşivler özel/kamu kurum kuruluş ve özel veya tüzel kişiler tarafından üretilen ya da sahip olunan kaynakları seçmek, tasniflemek, korumak, kullanıma hazır hâle getirmek ve belirli kurallar çerçevesinde kullanıcılarına sunmakla görevli kurumlardır. Arşivler, bir toplumun geçmişi ile geleceği arasında bağlantı kurmak gibi önemli bir görevi yerine getirmektedirler. Arşivler ve arşiv kaynaklarına sahip olan toplumlar; geçmişleri ile ilgili siyasi, sosyal, ekonomik, kültürel hayat ve daha birçok konu hakkında çeşitli bilgilere erişebilmektedirler. Arşivlerde bulunan belgeler, geçmiş nesillerden günümüze aktarılan mirasın dokunulabilir biçimidir ve geçmişin geleneklerini yansıtır, geçmişe ait tecrübeleri, fikirleri ve tartışmaları şekillendirirler (Keskin, 2013, s.6). Bu bağlamda zengin arşivlere ve arşiv kaynaklarına sahip olmak, toplumlar ve devletler için büyük önem arz etmektedir.

Arşivler, çeşitli şekillerde elde edilen belgelerle güçlendirilmiş ve bir konu hakkında farklı değerlendirme ve araştırmaların yapılabileceği önemli araştırma merkezlerindedir (Keskin, 2009, s.243). Arşivler, geçmişi yaşanan güne aktaran, bugünü ise geleceğe hazırlayan, devletlerin anılarını, tarihini ve kültürünü geleceğe taşıyan kurumlardır (Demir, 2009, s. 6). Bundan dolayı arşivlerin geçmiş ile gelecek arasında bağlantı kurulması konusundaki önemi açıktır. Arşivler bireylerin, devletlerin, milletlerin haklarını korumakta, belgelemekte ve kanıtlamaktadır (Demir, 2009, s. 6). Arşivler toplumların kültürel miras ürünlerini bünyesinde barındıran, saklayan, kullanıcılarına sunan kurumlardır. Kütüphane ve müzeler gibi kültürel miras ürünlerinin yönetilmesinde önemli işleve sahiptir (Çakmak ve Yılmaz, 2017, s. 50). Bununla birlikte arşiv kullanıcılarının bilgi ihtiyacını karşılamak gibi bir işlevi de yerine getirmelerinden dolayı da ayrıca önemlidir.

Arşivlerde bulunan arşiv kaynakları da toplumların sosyal, kültürel, siyasi, ekonomik hayatı hakkında ulusal ve uluslararası düzeyde bilgiler vermektedir. Bilimsel araştırmalarda arşiv kaynaklarının kullanılması ile birlikte özgün eserler oluşturulacağı düşünülmektedir. Arşiv kaynaklarının bilimsel çalışmalarda kullanılmasıyla intihal ve aşırma gibi etik dışı kullanımların da önüne geçileceği düşüncesi ortaya çıkmaktadır.

Kütüphanelerde ve bilgi merkezlerinde bulunan kaynakların elde edilmesi kullanılması, paylaşılması, değerlendirilmesi, düzenlenmesi, etik ve yasal kısıtlamalar hakkında kullanıcılara verilen eğitim, bilgi okuryazarlığı eğitimi olarak adlandırılmaktadır. Kütüphanelerde bulunan kaynak türlerinden sadece biri olan birincil kaynaklar ile ilgili bilgi okuryazarlığı eğitimi içinde verilen bilgiler de yeterli seviyede değildir (Archer vd., 2009, s. 411).

Birincil kaynak okuryazarlığı ya da arşiv okuryazarlığı denilen kavramın bilgi okuryazarlığı gibi detaylandırılarak kullanıcılarına detaylı bir şekilde eğitiminin verilmesi gerekmektedir. Birincil kaynaklarla ilgili temel bilgilerin ileri seviye kütüphane kullanımı eğitimlerinde bile vermediği söylenmektedir (Archer vd., 2009, s. 419). Kütüphane kullanımı eğitimi yani bilgi okuryazarlığı eğitimi kapsamında verilen bilgilerin birincil kaynakları etkin bir şekilde kullanabilmek adına yetersiz olacağı düşünülmektedir. Birincil kaynakların kullanımı başlı başına farklı bir beceridir. Zira bu beceri; birincil kaynak ve ikincil kaynakların ayrımının yapılması, birincil kaynağa nasıl ulaşılacağı, kaynağın bulunduğu bilgi merkezinin kullanım prosedürleri, elde edilen kaynaklar içerisinde uygun kaynağın seçilmesi, seçilen kaynağın kullanılması, kaynağın değerlendirilmesi ve

en doğru bilginin çıkarılması, elde edilen bilginin uygun şekilde atfının ve kaynakçasının verilmesi gibi süreçlerin tamamını kapsamaktadır.

Arşiv kaynaklarının büyük kısmını oluşturan birincil bilgi kaynakları 2018 yılında ALA tarafından yayımlanan “Guidelines for Primary Source Literacy” isimli kaynakta “bir zaman periyodunu, bir olayı, bir işi, insanları veya fikirleri belgeleyen orijinal kanıt olarak hizmet veren çeşitli formatlardaki materyal” şeklinde tanımlanmıştır (ALA, 2018, s. 1). Kuzey Kaliforniya’da eğitim veren Beaufort County Community Koleji tarafından hazırlanan rehberde ise birincil kaynaklar, olayın gerçekleştiği zamana birinci elden tanıklık eden, doğrudan orijinal belge ve nesnelere ile kanıtlanan ya da olayın gerçekleştiği zamanda katılımcılar, tanıklar veya kayıtçılar tarafından oluşturulan kaynaklardır şeklinde tanımlanmıştır. Günlükler, mektuplar, yazışmalar, orijinal belgeler, doğum ölüm belgeleri, biyografiler, otobiyografiler, el yazmaları, röportajlar, konuşmalar, sözlü tarihler, içtihat hukuku, mevzuat, yönetmelikler, anayasalar, devlet belgeleri, istatistiksel veriler, araştırma raporları, gazete ilanları, organizasyonel kayıt, fotoğraf, kişisel yazı, harita, ses kaydı, birinci elden gazete ve dergi hesapları, yasal davalar, anlaşmalar, sanat veya müzik eserleri, fotoğraflar, filmler, kartpostallar, posterler, duyuru ve el ilanları birincil kaynaklara örnek verilebilmektedir (Beaufort County Community Collage Library, 2021).

Arşiv kaynakları ve diğer bilgi kaynakları arasında çeşitli farklılıklar bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarının oluşturuldukları, korundukları ve muhafaza edildikleri kurumlar farklılık göstermektedir. Arşiv kaynaklarına erişme, kaynakları kullanma, değerlendirme kriterleri, bibliyografik künye hazırlama ve kaynakların bulunduğu kurumların kural ve prosedürleri gibi konularda da farklılıklar bulunmaktadır. Arşiv kaynaklarının doğru ve etkin kullanılabilmesi için kullancıların birtakım becerilere sahip olmaları gerekmektedir. 1989 yılında American Library Association (Amerikan Kütüphane Derneği) tarafından yayınlanan raporda (ALA, 1989) bilgi okuryazarlığı kavramı, bilgi ihtiyacını fark eden kullanıcının ihtiyaç duyduğu bilgiyi elde etme, değerlendirme ve etkin bir şekilde kullanma becerisine sahip olması şeklinde tanımlanmıştır. Aynı raporda bilgi okuryazarlığının bireyler, işletmeler ve kurumlar üzerindeki etkisi ve bilgi çağında bilgi okuryazarlığı becerilerine sahip bireylerin yetiştirilmesinin öneminin üzerinde de durulmuştur. Bilgi okuryazarlığı kavramı uzun yıllardır üzerine çeşitli çalışmalar yapılan bir konudur. Bununla birlikte arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik olan arşiv okuryazarlığı üzerine yapılan çalışmalar bilgi okuryazarlığına göre daha geç gelişim göstermiştir. Bilgi okuryazarlığı için onlarca yıldır çalışmalar varken özel koleksiyonlar ve arşivler için okuryazarlık çalışmalarında geç kalınmıştır (Archer, Hanlon ve Levine, 2009, s. 412).

Kişilere arşiv kaynaklarını kullanma becerileri arşiv okuryazarlığı eğitim ve programları ile mümkün kılınmaktadır. Bilgi okuryazarlığı eğitimlerinin içeriğine entegre edilerek verilen bilgiler iyi bir birincil kaynak kullanıcısı olabilmek için yeterli değildir (Archer vd., 2009, s. 411). Dolayısıyla birincil kaynak kullanımına yönelik becerilerin kazandırılması için ayrı bir eğitim içeriği oluşturulmalı ve sadece bu kaynaklara özgü eğitimler verilmelidir. Arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre farklı arama, erişme, değerlendirme, kullanma, yorumlama gibi farklı kullanım özelliklerine sahiptirler. Bu becerilerin kullanıcılarına kazandırılması literatürde “arşiv okuryazarlığı” ya da “birincil kaynak okuryazarlığı” kavramları ile örtüşmektedir. Arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı kavramları literatürde birbirlerinin yerine kullanılmaktadır (Polat, 2019, s. 9). Arşiv okuryazarlığının kapsamı birincil kaynak okuryazarlığına oranla daha geniştir. Bu nedenle çalışmada arşiv okuryazarlığı kavramı kullanılacaktır. Ancak, önceki çalışmalar kısmında birincil kaynak okuryazarlığı olarak ifade edilen kavramlar arşiv okuryazarlığı şekline dönüştürülmemiş, olduğu gibi değerlendirilmiştir.

Arşiv okuryazarlığı; arşivleri, el yazmalarını, nadir eserleri, birincil kaynakları etkili şekilde bulmak, yorumlamak, kullanmak için gerekli bilgi, beceri ve yetenekler olarak adlandırılmaktadır (Morris, Mykytiuk, ve Weiner, 2014, s. 397). Başka bir tanımda ise arşiv okuryazarlığı, birincil kaynak okuryazarlığı kavramı kullanılarak “yeni bir bilgiyi oluşturmak veya mevcut olan durumu gözlemlemek için, belirli alanlar çerçevesinde birincil kaynakları etkin şekilde elde etmek, yorumlamak, değerlendirmek ve etik ihlaller yapmadan kullanabilmek için gerekli olan bilgi, beceri ve yeteneklerin bütünüdür” şeklinde ifade edilmiştir (ALA, 2018, s. 2). Tanımlardan da anlaşılacağı

üzere arşiv okuryazarlığı arşivleri bilmek, arşiv kaynaklarını kaynakları elde etmek, elde edilen kaynakları yorumlamak, değerlendirmek, kullanmak ve bu sürecin tamamını etik ihlaller yapmadan gerçekleştirmek olarak özetlenebilmektedir.

Arşiv okuryazarı olabilmek için çeşitli yetkinliklere sahip olunması gerektiği açıktır. Bu konuda “Kültürel Miras Kurumu Arşivlerin Etkin Kullanımında ve Kültürel Belleğin Korunmasında Yetkinlik: Arşiv Okuryazarlığı” adıyla arşiv okuryazarlığı üzerine Türkiye'deki ilk çalışmalardan birini gerçekleştiren Coşkun Polat, söz konusu yetkinlikleri şöyle açıklamaktadır (Polat, 2019, s.16).

1. Bilme: Arşivleri ve arşiv kaynakları ile ilgili özellikleri ve prosedürleri bilme becerisine sahiptir.
2. Erişme: Arşivlere ve arşiv kaynaklarına erişme konusunda yetkinliğe sahiptir. • Bilgi ihtiyacına yönelik arşiv kaynaklarını tespit edebilir.
3. Değerlendirme: Arşiv kaynaklarından elde edilen bilginin değerlendirilmesi aşamasında kaynağın oluşturulduğu döneme özgü ve arşiv belgesinin yapısal özelliklerin önemini bilincindedir.
4. Kullanma: Arşiv kaynaklarını bilgi ihtiyacını giderme ve sorun çözme amacıyla kullanır.
5. Etik ve Yasal Kurallar: Arşiv ve arşiv kaynaklarını etik ve yasal kurallar ışığında doğru şekilde kullanır.

ÖNCEKİ ÇALIŞMALAR

2009 yılında Joanne Archer, Ann M. Hanlon ve Jennie A. Levine “Investigating Primary Source Literacy” isimli çalışmalarında Maryland Üniversitesi’nde birincil kaynakların kullanılarak araştırmanın nasıl yapılacağına yönelik hazırlanmış oldukları “Research Using Primary Sources” isimli araştırmalarından elde edilen verilerden birincil kaynak kullanıcılarının bahsi geçen kaynakların kullanımı ile ilgili nereden başlayacaklarını bilmedikleri ve elde edilen kaynaklar arasından birincil kaynağı tespit edemedikleri sonucuna varmışlardır.

Sammie Morris, Lawrence J. Mykytiuk ve Sharon A. Weiner’in 2014 yılında yayınladıkları “Archival Literacy for History Students: Identifying Faculty Expectations of Archival Research Skills” isimli çalışmalarında lisans öğrencilerine eğitim vermek ve tarih bölümü öğretim üyelerinin arşiv okuryazarlığı hakkındaki fikir ve görüşlerini almak amacıyla hazırladıkları çalışmalarında öğrencilerin lisans derslerine dâhil edilerek ya da arşivciler tarafından birebir verilecek olan eğitimlerde arşiv okuryazarlığı yeterlilik listesi oluşturmayı amaçlamışlardır. Amaçlarını gerçekleştirmek için tarih bölümü öğrencileri ve öğretim üyeleri, arşivciler, tarih konu uzmanları ve bilgi okuryazarlığı uzmanı gibi geniş bir zümrenin fikrini almışlardır. Çalışma sonucunda; birincil kaynakların özelliklerini ve buldukları kurumları bilme, araştırma sorusu oluşturma, arşivcilerden bilgi ihtiyacına yönelik yardım ve rehberlik hizmeti alma, arşivleri bilme, elde edilen kaynakları etik ve yasal şekilde kullanma ana başlıkları altında yeterlilik listesi oluşturmuşlardır.

Cory L. Nimer ve J. Gordon Daines 2012 yılında hazırlanmış oldukları “Teaching Undergraduates to Think Archivally” isimli çalışmalarında lisans öğrencilerine arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik bir kurs uygulamışlar ve kurs sonuçlarının değerlendirmesini sunmuşlardır. Bununla birlikte çalışmada mevcut arşiv eğitimi modelleri incelenmiş ve eğitim içeriklerine nasıl entegre edileceği değerlendirilmiştir. Çalışma sonucunda uygulanan kursun öğrencilerin arşivsel bilgisine olumlu etki ettiği sonucuna varılmıştır.

2017 yılında Polona Vilar ve Alenka Šauperl “Archivists About Students as Archives Users” isimli çalışmalarında arşiv kullanıcıları hakkında yapılan çalışmalara katkıda bulunmak için mevcut literatürü analiz etmişlerdir. Macaristan ve Slovenya’daki arşiv kullanıcılarından olan öğrencilerin taslak profillerini ortaya koymaya çalışmışlardır. Çalışmanın sonucunda Macaristan ve Slovenya’nın coğrafi konum ve bilgi sistemleri türlerinin farklı olmasına rağmen öğrencilerin bilgi ihtiyacı ve alışkanlıklarının diğer Anglo-Amerikan ülkeleri ile benzer nitelikte olduğu sonucuna ulaşılmıştır.

2017 yılı Kasım ayında gerçekleşen 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi'nde sunduğu "Kültürel Miras Kurumu Arşivlerin Etkin Kullanımında ve Kültürel Belleğin Korunmasında Yetkinlik: Arşiv Okuryazarlığı" isimli çalışmasında Coşkun Polat, kültürel miras ürünü olan arşivlere karşı bilincin oluşturulması ve arşiv okuryazarlığının tanımı, içeriği, boyutları ve özellikleri konusunda genel bilgiler vermiştir. Bu kapsamda arşiv okuryazarlığı ve bilgi okuryazarlığı kavramları arasındaki ilişkiye değinmiştir. Bununla birlikte literatüre dayalı arşiv okuryazarlığı kavramını ve arşiv okuyazarı bireylerin sahip olması gereken beceriler "bilme", "erişme", "değerlendirme", "kullanma", "etik ve yasal kurallar" ana başlıkları altında listelemiştir.

Yükseköğretim ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği (Association of College and Research Libraries) tarafından 2018 yılında yayınlanan birincil kaynak okuryazarlığı rehberinde bu kaynakları kullanabilmek için bilinmesi gereken pratik hususlar ve bunların kullanımı konusunda bilgili bir kişinin yani birincil kaynak okuyazarı bir bireyin sahip olduğu özellikler listelenmiştir. Rehberde birincil kaynak okuyazarı bireyin sahip olması gereken yetkinlikler "kavramsallaştırma", "bulma ve erişme", "okuma, anlama ve özetleme", "yorumlama, analiz etme ve değerlendirme", "kullanma ve birleştirme" ana başlıkları altında sunulmuştur (ALA, 2018). Arşiv kaynaklarını bilme, erişme, değerlendirme, etik ve yasal ihlaller yapmadan kullanma becerilerinin verilmesine yönelik olan arşiv okuryazarlığı eğitimleri arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanıcılarına farklı şekillerde verilmektedir. Ders içeriğine entegre edilmiş içeriklerin ders esnasında öğrencilere aktarılması, bilgi merkezleri tarafından yüz yüze ya da web sayfası üzerinden online olarak verilmesi gibi farklı şekillerde eğitimler bulunmaktadır. Bilgi merkezlerinin bazıları web sitelerinde arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik kılavuzlar bulundurmaktadır. Bazı bilgi merkezleri de bilgi okuryazarlığı programlarının bir modülünde birincil kaynaklar hakkında içerikler sunmaktadır. Genel olarak eğitimler sonrasında katılımcıların bilgi ve becerilerinin tespit edilmesi amacıyla çeşitli testler uygulanarak geri bildirimler de alınmaktadır. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik olan literatürde arşiv okuryazarlığı ve birincil kaynak okuryazarlığı olarak kullanılan ve çalışma da arşiv okuryazarlığı kavramının tercih edildiği eğitimlere ait örnekler ve eğitimlerin içerikleri yer almaktadır (Yükseköğretim ve Araştırma Kütüphaneleri Derneği, 2018).

Kaliforniya Southern Üniversitesi Kütüphanesi özel koleksiyonların kullanımı için kapsamlı bir şekilde birincil kaynak okuryazarlığı eğitimi sunmaktadır. Eğitim içeriklerinin oluşturulması için çeşitli disiplinlerde görev alan akademisyenlerle iş birliği yapılmıştır. Eğitimlerdeki her bir ders için öğrenme hedefleri belirledikleri görülmektedir. Öğrencileri birincil kaynak araştırması yapmaya teşvik eden ve eleştirel düşünme becerilerinin gelişmesini destekleyici aktif öğrenme uygulamaları kullanılmaktadır (California Southern University Library, 2021).

Kaliforniya Eyalet Üniversitesi Meriam Kütüphanesi, birincil kaynak okuryazarlığı programını 5 modül üzerinden kullanıcılarına sunmaktadır. Modüller kavramsallaştırma, bulma, tanımlama, yorumlama ve kullanma şeklinde 5 başlık altında sunulmuştur. Kavramsallaştırma başlığı altında katılımcılara birincil ve ikincil kaynakların özellikleri, birincil kaynakların ayırımını yapabilme, araştırma sorusuna yönelik birincil kaynak ihtiyacının olma durumunun tespitine yönelik içerikler hazırlanmıştır. Birincil bilgi kaynaklarını kullanmaya yönelik verilen okuryazarlık programının keşfetme modülünde katılımcılara internetteki kaynakları kullanma, birincil kaynakları bulmak için ikincil kaynakların nasıl kullanılacağı, arşivin tanımı, bulma araçlarının ne olduğu ve nasıl kullanıldığına yönelik bilgiler verilmektedir. Programın 3. modülü olan tanımlamada ise elde edilen kaynağın eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirme, kaynağı tanımlama ve açıklamaya yönelik bilgiler hazırlanmıştır. Yorumlama modülünde katılımcılara kaynağın neden oluşturulduğunun sorgulanması, kaynaktan hangi bilgilerin elde edileceği, kaynağın neyi ifade ettiği, kaynaktan eksik bilgiler varsa eksik bilgilerin nasıl elde edileceği gibi konularda bilgiler açıklanmaktadır. Son modül olan kullanmada kaynağı etik ve yasal olarak kullanma ile çoğaltma, kaynağın gerekli alıntı bilgilerini doğru bir şekilde verme, bilgiyi çalışmada sunmaya yönelik bilgiler gösterilmektedir (California State University Meriam Library, 2019).

Teksas Üniversitesi Kütüphanesi tarafından verilen birincil kaynak okuryazarlığı programının içeriğinde öncelikle öğrencilere bu kaynakların ne olduğu ve nasıl analiz edileceğine yönelik bilgiler verilmiştir. Teksas Üniversitesi Kampüsünde bulunan müze, arşiv ve kütüphaneler hakkında

bilgilendirmeler yapılmıştır. Verilen bilgilerin test edilmesi ve geri bildirim almak amacıyla da bir test uygulanmıştır. Öğrencilere verilecek olan bilgiler ışığında oluşturulan öğrenme hedefleri aşağıdaki gibidir (Texas University Library, 2021).

- Deneyimsel öğrenme: Birincil kaynakları eleştirel bir bakış açısıyla sorgulama.
- Kavramsallaştırma: Birincil ve ikincil kaynakların ne olduğu ve aralarındaki ilişki.
- Bulma ve erişme: Kaynak aramasının nasıl yapıldığı ve tarihsel kaynaklarda bulunan eksik bilgilerin nasıl doldurulacağı.
- Okuma, anlama ve özetleme: Kaynakları dil yapısına, yazı türüne, sözdizimine, biçimine göre inceleme.
- Yorumlama, analiz etme ve değerlendirme: Kaynağı eleştirel olarak değerlendirme ve bağlamsallaştırma, tarihsel kaynaklardaki eksiklikleri ve boşlukları ilişkilendirme.
- Kullanma ve dâhil etme: Kaynakları uygun şekilde sentezleme, mahremiyete, telif haklarına ve kültürel bağlamlara saygı gösterme.

Charleston Koleji tarafından arşiv ve özel koleksiyonların kullanımına yönelik verilen eğitimlerin amacı; arşivleri, el yazmalarını ve diğer benzersiz birincil kaynak türlerini etkili ve verimli bir şekilde bulmak, yorumlamak ve kullanmak için gerekli bilgi ve becerileri kazandırmaktır. Bunlara ek olarak da kaynağın doğru şekilde kullanılması, araştırma yöntemleri ve stratejileri, fikrî mülkiyet ilkeleri ve çoğaltma politikaları hakkında da bilgiler verilmektedir. Eğitimlerin içerikleri katılımcıların ihtiyaçları doğrultusunda değiştirilmekte ve güncellenmektedir. Arşiv kaynaklarını ders içeriklerinde kullanmak isteyen öğretim üyeleri için de ayrıca seminerler de sunulmaktadır. Eğitim sonrasında katılımcıların “birincil kaynaklara doğru şekilde erişme”, “özel koleksiyonları ve arşivleri kullanma”, “kaynak materyalin birincil, ikincil veya üçüncül bilgi olup olmadığını belirleme”, “kaynağı değerlendirme kriterlerine göre yorumlama”, “kaynağı elde etmek için arama araçlarını ve çevrimiçi katalogları kullanarak yer numaralarını bulma” becerilerini kazanacakları düşünülmektedir (College of Charleston Library, 2020).

Arşivlerin ve arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik yapılan uygulamalarda teknolojinin etkisi görülmektedir. Günümüzde fazlaca insan hayatına etki eden sosyal medya araçlarının da arşiv okuryazarlığı uygulamalarına dâhil edilmesi kullanıcılarla olan ilişkinin kuvvetlenmesi ve teşvik edilmesi konusunda etkili olacaktır (Rahman ve Shoeb, 2020, s. 124).

AMAÇ VE HİPOTEZ

Birincil bilgi kaynakları diğer kaynaklara göre bilginin birinci elden en saf hâliyle sunulduğu orijinal kayıt niteliğindedir. Bilimsel araştırma sürecinde kullanılan birincil kaynaklar, yapılan araştırmayı doğruluk ve özgünlük gibi yönlerden etkilemektedir. Birincil kaynaklar diğer kaynaklara göre bilginin daha güvenilir hâliyle ve yorumların daha az olduğu kaynaklardır. Araştırmalarda birincil kaynakların doğrudan kullanılması bilimsel araştırmaların özgünlüğünü de etkilemektedir. Çalışmalarda diğer bilgi kaynakları daha az kullanılacağından intihal oranının da daha düşük olabileceği düşünülmektedir. Birincil bilgi kaynaklarının elde edilmesi, erişilmesi, değerlendirilmesi ve kullanılması gibi süreçlerin başarılı şekilde yürütülebilmesi için çeşitli becerilere ihtiyaç duyulmaktadır. Bu becerilerin kullanıcılara kazandırılması için arşiv okuryazarlığı eğitimleri verilebilir. Bunun sonucunda bireylerin birincil bilgi kaynaklarının önemini farkına vararak araştırmalarda kullanılması ile daha özgün ve intihal oranı düşük yeni çalışmalar üretilebilir.

Arşivler barındırdıkları bilgi kaynakları, kullanım koşulları, prosedür ve etik ilkeleri gibi unsurlardan dolayı diğer bilgi merkezlerinden farklıdır. Arşivlerde bulunan birincil bilgi kaynakları, diğer bilgi kaynaklarına göre elde edilmesi, yorumlanması, kullanılması ve değerlendirilmesi hususunda ayrı bir beceri, bilgi ve yetenek gerektirmektedir. Bu kazanımlar bireylere verilecek olan arşiv okuryazarlığı eğitimi ile verilebilmektedir. Ancak, arşiv okuryazarlığı ve birincil bilgi kaynağı okuryazarlığı kavramları Türkiye’de pek bilinmemektedir ve bu kapsamda eğitimler

verilmemektedir. Halbuki bilgi toplumu olmanın gerekliliklerinden biri de kültürel miras ürünü olan arşiv ve arşiv kaynaklarının etkin ve aktif kullanılmasıdır. Bu nedenle arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanımına, gerekli becerilerin kullanıcılara kazandırılmasına yönelik arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin verilmesi gerekmektedir.

Çalışmanın temel amacı arşiv kaynakları ve arşiv okuryazarlığı ile ilgili farkındalık yaratılması ve muhtemel arşiv kullanıcılarından olan, birincil bilgi kaynaklarını sıklıkla kullanan ve ilerideki meslek hayatlarında kullanacakları düşünülen bazı bölümlerdeki örneklem grubunun arşiv kaynaklarını kullanım ve arşiv okuryazarlığı becerileri hakkındaki mevcut durumlarının tespit edilmesi şeklindedir.

Çalışmanın alt amaçları ise şunlardır:

- Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanımına yönelik mevcut durumunu tespit etmek,
- Arşiv kaynaklarının araştırmalardaki yeri ve önemine dikkat çekmek ve arşiv kaynaklarının kullanımını arttırmak,
- Arşiv okuryazarlığının önemi ve kapsamını literatüre dayalı olarak ortaya koymak,
- Arşiv okuryazarı ve birincil kaynak okuryazarı bireylerin sahip olması gereken becerileri belirlemek ve öneriler sunmak,
- Katılımcıların arşiv prensip ve prosedürleri hakkındaki durumunu tespit etmek,

Araştırmanın problemi “araştırmalarda arşiv kaynaklarının kullanımının son derece önemli olması ile birlikte bu çerçevede üniversite eğitimi boyunca bu kaynakların kullanımına yönelik teşvik edici ve kaynakların bulunduğu bilgi merkezlerinin ve arşivlerin kullanım becerilerine yönelik ders ve eğitimlerin yeterli düzeyde olmayışı” şeklindedir.

Araştırma sonucunda şu sorulara yanıt bulunmaya çalışılacaktır.

- Katılımcılar arşiv ve arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik ders/eğitim aldılar mı?
- Katılımcılar arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip midir?

Araştırma sorularına bağlı olarak ilgili hipotezler şu şekildedir;

1. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar birincil ve ikincil kaynakların ayırımını yapamamaktadırlar.
2. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim ve ders almadıkları düşünülmektedir.
3. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olmadıkları düşünülmektedir.
4. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarını bilme konusunda bilgi ve beceriye sahip değildirler.
5. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarına erişim konusundaki bilgi ve becerilerinin eksik olduğu düşünülmektedir.
6. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerileri yetersizdir.
7. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarının değerlendirilmesi hakkında yeterli bilgiye sahip değildirler.
8. Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarındaki bilgiye erişirken, elde ederken ve kullanırken uyulması gereken etik ve yasal kurallar hakkında bilgi sahibi değildirler.

YÖNTEM

Çalışmada kullanılmış olan kaynaklar için kapsamlı bir literatür taraması yapılmıştır. Literatür taraması yapılırken “arşiv okuryazarlığı, arşiv kaynakları, birincil kaynak okuryazarlığı” gibi anahtar kelimeler kullanılmıştır. Literatür taraması yapılırken kaynak tarama yöntemi kullanılmıştır. Literatür taraması sonucunda konu ile ilgili 1 tane Türkçe makale, çok sayıda İngilizce makale ve az sayıda tezin elektronik biçimlerine ulaşılmıştır. Araştırmanın başarılı bir şekilde yürütülmesi için araştırmada en güncel kaynakların kullanılmasına dikkat edilmiştir.

Araştırma yöntemi olarak nicel yöntemlerden betimsel analizden yararlanılmıştır. Betimleme yöntemi, mevcut bulunan durumu saptama ve bir hipotezi test etmek amacıyla kullanılmaktadır. Çalışmanın konusu ile ilgili genel bir bakış açısı elde etmek için kullanılacak uygun bir tekniktir (Arlı ve Nazik, 2003: 6). Betimleme, aynı zamanda yöntemi gerçekleşen bir durumu gerçekleştirdiği esnada oluşan eksikliklerinin ortaya koyulması ve çözüm önerilerinin üretilmesine yönelik bir yöntemdir (Aziz, 2008, s. 73).

Veri toplama tekniklerinden anket kullanılmıştır. Anket tekniği, mevcut durumun saptanması ve araştırmanın varsayımlarının doğruluğunun ortaya koyulması amacıyla yapılan araştırmalarda sıklıkla kullanılmaktadır. Anket ve test teknikleri, “araştırmanın varsayımları ve soruları kapsamında, evreni ya da örnekleme oluşturan kişilere sorular yöneltilerek veri toplanması” şeklinde tanımlanmaktadır (Balcı, 1997, s. 169).

Çalışmanın evrenini Türkiye’deki Tarih Bölümü ve Türk Dili Edebiyatı Bölümlerinde eğitim gören öğrenciler oluşturmaktadır. Arşivlerin ve arşiv kaynaklarının olası kullanıcıları olan katılımcıların gelecekte mesleki ve sosyal hayatlarında da bu kaynakları kullanacakları düşünüldüğünden çalışmanın evreni olarak seçilmiştir. Çalışmanın evreni içerisinde ÇAKÜ’deki son sınıf Tarih ve TDE Bölümleri öğrencileri seçilmiştir. Çalışmacıların yaşadıkları coğrafi konum itibarıyla ÇAKÜ tercih edilmiştir. Son sınıf öğrencilerinin lisans eğitimleri boyunca almaları gereken ders içeriklerinin büyük kısmını aldıkları düşünüldüğünden Tarih ve Türk Dili Edebiyatı bölümleri son sınıf öğrencileri örneklem olarak seçilmiştir.

Anket çalışmasının geçerliliğini tespit etmek amacıyla 6-7 Mart 2020 tarihleri arasında 10 katılımcıya ön test uygulanmıştır. Anket formunun tutarlı olduğu sonucuna varılması ile birlikte 8-15 Mart 2020 tarihleri arasında 104 Tarih Bölümü, 93 Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü öğrencisi olmak üzere toplamda 197 katılımcıya anket uygulanmıştır. Anket formu uygulanırken herhangi bir kısıtlama yapılamamıştır ve örnekleme yöntemi olarak rastgele örnekleme yöntemi tercih edilmiştir. Anket formlarının uygulanması aşamasında katılımcıların zorunlu derslerinin olduğu gün ve saatler seçilmiştir. Sorulara verilen yanıtların doğruluğunun yüksek olması amacıyla ders sonrasındaki zaman dilimi değil de ders öncesindeki zaman dilimi tercih edilmiştir. Anket iki bölüme oluşmaktadır. Birinci bölümde katılımcılara sosyo-demografik özelliklerini (cinsiyet, bölüm, öğretim türü) belirlemeye yönelik 3 soru sorulmuştur. Anketin ikinci bölümünde ise katılımcılara arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve etik ihlaller başlıklarının her birine ait 5’er soru ve toplamda 25 soru yöneltilmiştir. Anket uygulaması sonucunda elde edilen veriler değerlendirilmek üzere SPSS’de değerlendirilmiş ve çalışmanın Bulgular Bölümü’nde sunulmuştur.

BULGULAR VE DEĞERLENDİRME

Anket kapsamında sorulan soruların dağılımı aşağıdaki gibidir.

- 1, 2, 3, 4 Numaralı Sorular: Katılımcıların demografik özelliklerinin belirlenmesi amacıyla sorulmuştur.
- 5 Numaralı Soru: Katılımcıların arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim ve ders alma durumlarının tespit edilmesi ve 2 numaralı hipotezin test edilmesi amacıyla sorulmuştur.

- 6 ve 14 Numaralı Sorular: Katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayırımı yapabilmeye becerilerinin ve 1 numaralı hipotezin doğruluğunun tespit edilebilmesi amacıyla sorulmuştur.
- 6, 7, 8, 14, 23 Numaralı Sorular: Katılımcıların arşiv kaynaklarının neler olduğunu ve özelliklerini bilme, birincil ve ikincil kaynakların ayırımı yapabilmeye, arşiv kaynaklarının bulunduğu arşivlerin özelliklerini bilme ve araştırma yapılan konuya ait kaynakların nerede bulunacağı/nereden erişileceğini ve 4 numaralı hipotezi test etmek amacıyla sorulmuştur.
- 10, 12, 13, 16, 24 Numaralı Sorular: Katılımcıların asıl kaynağa erişmek için kullanacağı uygulama, program ve kaynakları, araştırma yapılacak olan kurumun kullandığı kataloglama ve dosyalama teknikleri ve elde etmek istedikleri kaynağın hangi bilgi merkezinde bulunabileceğini bilme gibi arşiv kaynaklarına erişme becerisini tespit etmek ve 5 numaralı hipotezi test etmek amacıyla sorulmuştur.
- 18, 22, 25, 27, 30 Numaralı Sorular: Arşiv kaynakları ile çalışma konusundaki farkındalık durumu, kaynağın içeriğini değerlendirme, kaynağa bakılarak çıkarımlarda bulunma gibi beceriler tespit edilmek için sorulmuştur. Sorulara verilen yanıtlar ışığında 6 numaralı hipotez test edilecektir.
- 11, 15, 17, 19, 28 Numaralı Sorular: Erişimi sağlanan arşiv kaynaklarının kullanıma uygun olup olmadığının değerlendirilmesine yönelik sorular yöneltilmiştir. Sorulara verilen yanıtlar ışığında 7 numaralı hipotez test edilecektir.
- 9, 20, 21, 26, 29 Numaralı Sorular: Kullanılan kaynakların atıf, gönderme ve bibliyografik künyelerinin oluşturma becerileri ve arşiv kaynaklarının ve arşivlerin kullanım kural ve prosedürlerini bilme durumlarını ve 8 numaralı hipotezi test etmek üzere sorulmuştur.
- 6 ve 30 sayı değerleri arasında yer alan ve katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerinin tespit edilmesine yönelik sorulan 25 soru, 3 numaralı hipotezi test etmek amacıyla sorulmuştur.

Değerlendirme sonuçları ve elde edilen bulgular, aşağıdaki tablolar ile özetlenmiş ve yorumlanmıştır.

Tablo 1. Katılımcıların Cinsiyet, Bölüm ve Öğretim Türü Bilgisi

	Frekans	Yüzde
	N	%
Cinsiyet		
Kadın	121	61,5
Erkek	76	38,5
Toplam	197	100
Bölüm		
Tarih	104	52,8
Türk Dili ve Edebiyatı	93	47,2
Toplam	197	100
Öğretim Türü		
Birinci Öğretim	104	52,8
İkinci Öğretim	93	47,2
Toplam	197	100

Ankete katılan katılımcıların 121'i (61,5) kadın, 76'sının da (38,5) erkek olduğu görülmektedir. ÇAKÜ Tarih ve Türk Dili ve Edebiyatı Bölümlerinin kadınlar tarafından daha çok tercih edilmesinden kaynaklı olarak kadın katılımcı sayısının daha fazla olduğu düşünülmektedir. Tarih bölümünde 104 (52,8), Türk Dili ve Edebiyatı bölümünden 93 (47,2) katılımcı anket çalışmasına katılmıştır. Katılımcıların yine 104'ü (52,8) birinci öğretim, 93'ü (47,2) ikinci öğretim türünde eğitim almaktadır.

Tablo 2. Katılımcıların Arşiv Kaynaklarını Kullanma Durumu

	Evet		Hayır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Arşiv Kaynaklarını Kullanma	170	86,3	27	13,7	197	100
Toplam	170	86,3	27	13,7	197	100

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların %86,3'ünün (170 kişi) arşiv kaynaklarını bitirme tezleri ve proje ödevlerinde kullandıkları, %13,7'sinin de (27 kişi) kullanmadıkları görülmektedir. Arşivlerde bulunan el yazmaları, doğum ölüm belgeleri, resmi yazışmalar, vesikalar, hatıralar, günlükler ve edebi eserlerin sıklıkla kullanıldığı bilinmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma oranının %86,3 gibi yüksek çıkmasının sebebinin eğitim aldıkları bölümlerden kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Tablo 3. Katılımcıların Eğitim Alma Durumu

	Evet		Hayır		Toplam	
	N	%	N	%	N	%
Eğitim Alma	36	18,3	161	81,7	197	100
Toplam	36	18,3	161	81,7	197	100

Arşiv kaynaklarının aktif ve etkin kullanılabilmesi için arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olunması gerekmektedir. Arşiv okuryazarlığı becerileri de çeşitli eğitimler sayesinde kullanıcılara kazandırılmaktadır. Bu eğitimler kişilerin eğitim gördüğü kurumlarda özel bir ders olarak ya da ders içeriğine entegre edilmiş olarak verilebilmektedir. Bunun yanı sıra arşiv kaynaklarının bulunduğu bilgi merkezleri özellikle de arşivler tarafından sunulabilmektedir.

Tablo incelendiğinde katılımcıların %18,3'ünün (36 kişi) arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldığı, %81,7'sinin de (161 kişi) eğitim almadığı görülmektedir. Tablo 2'deki verilere tekrardan bakıldığında katılımcıların arşiv kaynaklarını bitirme tezleri ve proje ödevlerinde %86,3 oranında kullandıkları görülmektedir. Arşiv kaynaklarının doğru şekilde kullanılabilmesi için özel bilgi ve becerilere sahip olunması gerektiği gerçeğini göz önünde bulunduracak olursak katılımcıların bu şekilde herhangi bir eğitim almadan arşiv kaynaklarını kullanmaları elde edilen bilginin doğruluğu ve özgünlüğü açısından doğru olmayacaktır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını sıklıkla kullandıkları fakat yeteri kadar bilgi ve beceriye sahip olmadan kullandıkları söylenebilmektedir.

Tablo 4. Birincil ve İkincil Kaynakları Ayırt Etme

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 6	131	66,5	64	32,5	2	1,0	197	100
Soru 14	93	47,2	93	47,2	11	5,6	197	100
Toplam	224	-	157	-	13	-	394	100
Ortalama	-	56,85	-	39,85	-	3,3	-	100

Arşiv kaynakları genellikle birincil bilgi kaynaklarından oluşmaktadır. Birincil kaynakların bilimsel araştırmalarda daha doğru bilgiye ulaşmak için kullanılması intihal oranı düşük ve özgün çalışmaların ortaya çıkmasını sağlayacaktır. 20. yüzyılın son çeyreğinde insan hayatına giren bilgi ve iletişim teknolojilerinin etkisi ile birlikte bilgi patlaması meydana gelmeye başlamıştır. Bu

patlamanın etkisi ile bilgi kaynaklarının sayısı gün geçtikçe kontrolsüz şekilde artmaktadır. Herhangi bir süzgeçten geçirilmeden kontrolsüz şekilde artan bilgi kaynaklarının vermiş olduğu bilgiler hakkında kuşku duyulmaktadır. Bu sebepten ötürü araştırmacıların doğru bilgiyi elde edebilmeleri için öncelikle bilgi okuryazarı olmaları gerekmektedir. Bilgi okuryazarı olan bireyler doğru bilgi kaynağını seçme, kullanma ve değerlendirme becerisine sahip olacaktırlar.

Bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik verilen eğitimler bütün bilgi kaynaklarının kullanımına yöneliktir. Literatürde sadece birincil kaynakların kullanımına yönelik birincil kaynak okuryazarlığı ya da arşiv okuryazarlığı olarak adlandırılan kavramlar bulunmaktadır. Birincil kaynakların etkin ve doğru kullanımına yönelik olarak birincil kaynak okuryazarlığı ya da arşiv okuryazarlığı eğitimleri verilmeye başlanmıştır. Bir bireyin arşiv okuryazarı olarak nitelendirilebilmesi için öncelikli kriter, birincil ve ikincil kaynakların ayırımı yapabiliyor olması şeklindedir. Tablodaki veriler incelendiğinde birincil kaynağın tespit edilmesine yönelik sorulan çoktan seçmeli soruyu katılımcıların %66,5'i (131 kişi) doğru tespit etmiş, %32,5'i (64 kişi) yanlış tespit etmiş, %1,0'i de (2 kişi) bu soruya yanıt vermemiştir. Katılımcıların büyük çoğunluğunun ikincil kaynaklar arasında verilen birincil kaynağı doğru tespit edebildiği görülmektedir. Birincil kaynakların arasında verilen ikincil kaynağın tespit edilmesine yönelik sorulan soruda (Soru 14) ise katılımcıların %47,2 'sinin (93 kişi) doğru tespit ettiği, yine aynı oranda %47,2 'sinin (93 kişi) de yanlış tespit ettiği görülmektedir. Bunun yanı sıra katılımcıların %5,6'sının (11 kişi) da yöneltilen soruyu yanıtsız bıraktığı görülmektedir. Birincil ve ikincil kaynakların ayırımının söz konusu olduğu benzer nitelikteki 2 soruya verilen yanıtların doğruluk oranları birbirinden farklıdır. Tabloda da görüldüğü üzere anket formunda 6 numaralı olan sorunun doğru yapılma oranı 14 numaralı soruya göre daha yüksektir. Bu farklılığın soruların anket formundaki sıralamasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir. 14 numaralı soruya kadar katılımcıların dikkat ve odaklanma düzeylerinin düştüğü düşünülmektedir.

Tablodaki veriler genel olarak değerlendirildiğinde katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayırımına yönelik sorulan soruları %56,85 (224) oranında doğru, %39,85 (157) oranında yanlış yanıtladığı görülmektedir. Bu durumda katılımcıların birincil ve ikincil kaynakları ayırt etme becerileri yönünden yeteri kadar donanımlı olmadıkları tespit edilmiştir. Bu konudaki becerilerin düşük olmasına rağmen arşiv kaynaklarının yüksek oranda kullanılması dikkat çekicidir.

Arşiv okuryazarı bireylerin arşiv kaynaklarının doğru şekilde kullanma becerisine sahip olmaları gerekmektedir. Arşiv okuryazarlığı, arşiv kaynaklarını bilme, erişme, değerlendirme, kullanma ve etik ihlaller ve kurallar olmak üzere 5 başlık altında incelenmektedir.

Tablo 5. Arşiv Kaynaklarını Bilme Durumu

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 6	131	66,5	64	32,5	2	1,0	197	100
Soru 7	63	32,0	130	66,0	4	2,0	197	100
Soru 8	76	38,6	116	58,9	5	2,5	197	100
Soru 14	93	47,2	93	47,2	11	5,6	197	100
Soru 23	97	49,2	100	50,8	0	0,0	197	100
Toplam	460	-	503	-	22	-	985	100
Ortalama	-	46,7	-	51,08	-	2,22	-	100

Tablo incelendiğinde 6. soruyu katılımcıların %66,5'i (131 kişi) doğru, %32,5'i (64 kişi) yanlış cevaplamıştır. %1'i ise (2 kişi) cevap vermemiştir. 6. soruya verilen doğru yanıt oranı, diğer sorulara oranla daha yüksektir. Bu oranın yüksek olması, katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayırımını yapabildikleri sonucunu vermektedir. 7. soruya katılımcıların %32,0'si (63 kişi), Sekizinciye ise %38,6 'sı (76 kişi) doğru yanıt vermiştir. Diğer 3 soruya bakıldığında bu sorulara doğru yanıt verme oranının yeteri kadar olmadığı sonucuna varılmaktadır.

Tablo genel olarak yorumlanacak olursa katılımcılar arşiv kaynaklarını bilmeye yönelik soruların %46,7'sini (460 kişi) doğru, %51,08'ini (503 kişi) de yanlış yanıtlamışlardır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme becerilerinin yetersiz olduğu görülmüştür.

Tablo 6. Arşiv Kaynaklarına Erişme Durumu

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 10	36	18,3	161	81,7	0	0,0	197	100
Soru 12	84	42,6	109	55,3	4	2,0	197	100
Soru 13	90	45,7	107	54,3	0	0,0	197	100
Soru 16	78	39,6	119	60,4	0	0,0	197	100
Soru 24	127	64,5	68	34,5	2	1,0	197	100
Toplam	415	-	564	-	6	-	985	-
Ortalama	-	42,14	-	57,24	-	0,6	-	100

Arşiv okuryazarı olarak adlandırılabilmesi için kişilerin bilmesi gereken konulardan biri de arşiv kaynaklarına erişim konusudur. Araştırmacıların asıl kaynağa erişmek için kullanacağı uygulama, program ve kaynakları, araştırma yapılacak olan kurumun kullandığı kataloglama ve dosyalama teknikleri ve elde etmek istedikleri kaynağın hangi bilgi merkezinde bulunabileceğini bilmeleri gerekmektedir. Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarına erişimine yönelik soruların %42,14'ünü doğru, %57,24'ünü de yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Katılımcıların arşiv kaynaklarına erişim becerilerinin yeteri kadar kapsamlı olmadığı düşünülmektedir. Bu, katılımcıların arşiv okuryazarlığı eğitimi almamalarından kaynaklanabilir. Arşiv kaynaklarına erişmek için tercih edilmesi gereken danışma kaynaklarının sorulduğu 10 numaralı soru katılımcılar tarafından %18,3 oranında doğru, %81,7 oranından yanlış yanıtlanmıştır. Oranlar değerlendirildiğinde katılımcıların büyük çoğunluğunun danışma kaynaklarını yeteri kadar bilmedikleri söylenebilir.

Aile soy ağacı ile ilgili araştırma yapan bir kişinin hangi arşivi tercih etmesi gerektiğine yönelik sorulan 24. soruya katılımcıların %64,5'i doğru, %34,5'i yanlış cevap vermiştir. Doğru cevap veren katılımcıların oranının yüksek olmasının sebebinin 2018 yılında kişilerin aile soy ağacı bilgilerinin E-Devlet uygulaması üzerinden sunulması ve uzun süre gündemde kalmasından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Tablo 7. Arşiv Kaynaklarını Kullanma Durumu

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 18	126	64,0	71	36,0	0	0,0	197	100
Soru 22	77	39,1	118	59,9	2	1,0	197	100
Soru 25	109	55,3	80	40,6	8	4,1	197	100
Soru 27	86	43,7	105	53,3	6	3,0	197	100
Soru 30	74	37,6	120	60,9	3	1,5	197	100
Toplam	472	-	494	-	19	-	985	-
Ortalama	-	47,94	-	50,14	-	0,92	-	100

Arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarından farklı olarak eşsizdir ve sonradan üretilmemekte, hazırlanamamakta ve basılamamaktadır. Bu sebepten ötürü arşiv kaynakları kullanılırken fazlaca dikkatli olunmalıdır. Birçok arşivde kaynakların orijinal nüshaları kullanıcılarla paylaşılmamaktadır. Elektronik versiyonları ya da tıpkıbasımları kullanıcıların kullanımına sunulmaktadır. Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların anket esnasında arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik yöneltilen soruların %47,94'ünü doğru, %50,14'ünü yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Değerlerin birbirine çok yakın olmasıyla katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerilerinin orta seviyede olduğu sonucuna varılmaktadır. Tabloya bakıldığında 18 numaralı "Aşağıdakilerden hangisi arşiv kaynaklarının kullanımının kişilere sağladığı faydalar arasında yoktur?" sorusunun katılımcılar

tarafından doğru yanıtlanma oranının %64, yanlış yanıtlanma oranının ise %36 olduğu görülmektedir. Diğer sorulara oranla bu sorunun doğru yanıtlanma oranının yüksek olması katılımcıların arşiv kaynaklarının kişilere sağladığı faydaların farkında ve bu bilinçliliğe sahip oldukları sonucunu akla getirmektedir.

22 ve 30 numaralı sorulara verilen yanıtların doğruluk ve yanlışlık oranlarına bakıldığında bu soruların diğerlerine oranla doğru yapılma yüzdesinin düşük olduğu görülmektedir. 22 numaralı sorunun doğru yapılma oranı %39,1 (77 kişi), 30 numaralının oranı ise %37,6 (74 kişi)'dir. Bunun neticesinde katılımcıların arşiv kaynaklarının değerlendirilmesi konusundaki becerilerinin yeteri kadar kapsamlı olmadığı anlaşılmaktadır. Katılımcıların aynı nitelikteki farklı sorulara verdikleri yanıtlarda bu denli dalgalanmaların olmasından konu ve bilgi eksikliği olabileceği sonucuna varılmaktadır.

Tablo 8. Arşiv Kaynaklarını Değerlendirme Durumu

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 11	116	58,9	81	41,1	0	0,0	197	100
Soru 15	30	15,2	164	83,2	3	1,5	197	100
Soru 17	88	44,7	108	54,8	1	0,5	197	100
Soru 19	109	55,3	86	43,7	2	1,0	197	100
Soru 28	51	25,9	141	71,6	5	2,5	197	100
Toplam	394	-	580	-	11	-	985	-
Ortalama	-	40,0	-	58,88	-	1,1	-	100

Bilgi ve iletişim teknolojilerinin insan hayatına girmesi ile birlikte yayıncılık sektörü de bu gelişmelerden payını almıştır. Yayınlanmak istenen kaynağın hakemler tarafından belirli süzgeçlerden geçirilerek yayınladığı ortamlardan kontrolsüz şekilde artan yayıncılığa doğru gidilmektedir. Kişilerin diledikleri her konudaki fikirlerini yer, zaman ve mekân kısıtlaması olmaksızın yayınlatabildikleri web 2.0 teknolojilerinin insan hayatına entegre ettiği kişisel bloglar, ve sosyal medya araçları bulunmaktadır. Belirli kısıtlama ve süzgeçlerden geçirilmeden yayınlanan bilgilerin doğruluğu hakkında şüphe duyulmakta, bir bilgi kirliliği meydana gelmektedir. Bilimsel araştırma ve çalışmalarda bilgi kirliliğinin arttığı şu dönemde doğru bilgiyi bulmak ve elde etmek oldukça zordur. Bu sebepten ötürü araştırmacıların elde ettikleri bilgiyi eleştirel bir bakış açısıyla analiz etmeleri ve sentezlemeleri gerekmektedir. Örneğin elektronik ortamda elde edilen bir bilginin “yayıncısı kimdir?”, “verilen bilgiler güncel mi?”, “sitede yayınlanan bilgiler hakemler tarafından inceleniyor mu?”, “site uzantısı nedir?” gibi soruların sorulmasına ihtiyaç duyulmaktadır. Arşiv kaynakları genellikle doğruluğundan çok fazla şüphe duyulmayan kaynaklar olarak tanımlanmaktadır. Fakat bazı durumlarda da arşiv kaynaklarında yanlış bilgiler sunulabilmektedir. Bu yüzden arşiv kaynakları da eleştirel bir bakış açısıyla değerlendirilmelidir.

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların 15 numaralı soruyu doğru yanıtlanma oranlarının %15,2 (30 kişi), yanlış yanıtlanma oranlarının ise %83,2 (164 kişi) olduğu görülmektedir. Arşiv kaynaklarını değerlendirmeye yönelik sorulan 5 çoktan seçmeli sorudan en düşük oranda doğru yapılan soru, 15 numaralıdır. Katılımcıların kaynağın kâğıt türüne, süsleme tekniklerine, yazı türüne bakılarak ve tarihsel bağlamda ilişki kurularak çeşitli çıkarımlarda bulunulabileceğine yönelik bilgi ve becerilerinin yeteri kadar kapsamlı olmadığı söylenebilir. Katılımcıların tarihi belli olmayan bir kaynağın tarihini belirleme yöntemini ve hangi kaynaklardan araştırma yapılacağı konusunda yeteri kadar bilgi sahibi olmadığı dile getirilebilir.

Tablo genel olarak değerlendirilecek olursa katılımcılar arşiv kaynaklarını değerlendirmeye yönelik sorulan 5 sorunun %40'ını doğru, %58,88'ini ise yanlış yanıtlamışlardır. Katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanmaya yönelik becerilerinin yeteri kadar kapsamlı olmadığı görülmektedir. Bunun nedeninin arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik herhangi bir eğitim almadıklarından kaynaklı olduğu düşünülmektedir.

Tablo 9. Etik ve Yasal Kullanım

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 9	7	3,6	190	96,4	0	0,0	197	100
Soru 20	100	50,8	95	48,2	2	1,0	197	100
Soru 21	26	13,2	170	86,3	1	0,5	197	100
Soru 26	46	23,4	143	72,6	8	4,1	197	100
Soru 29	51	25,9	141	72,6	5	2,5	197	100
Toplam	230	-	39	-	16	-	985	-
Ortalama	-	23,38	-	75,22	-	1,62	-	100

Arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre üretildiği ortam, erişim, kullanım, değerlendirme, etik gibi konularda farklılık arz etmektedir. Bunun dışında arşiv kaynaklarının bulunduğu, saklandığı, korunduğu ve kullanıcı hizmetine sunulduğu kurumlar da çeşitlilik göstermektedir. Arşiv kaynakları; yazma eser kütüphanelerinde, kent arşiv müzelerinde, çeşitli kurum ve kuruluşlara ait kamu/özel arşivlerinde bulunmaktadır. Fakat çoğunlukla arşiv kaynaklarının arşivlerde bulunduğu görülmektedir. Arşivlerin diğer bilgi merkezlerine göre yönetimi, işleyişi, kural ve prosedürleri farklıdır. Bu sebepten ötürü arşiv kaynaklarını kullanacak olan araştırmacıların kurumun işleyişine göre hareket edip, kural ve prosedürlerine uyum sağlaması gerekmektedir. Arşiv kaynaklarının kullanımını sonrasında diğer bütün kaynaklarda da olduğu gibi etik kurallar ve Türk Ceza Kanunu gereğince bilgi hırsızlığının önüne geçilmesi amacıyla kaynak gösterilmeli ve yapılan alıntı belirtilmelidir. Arşiv kaynaklarının bibliyografik künyeleri de doğru şekilde oluşturulmalıdır.

Tablodaki veriler incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarını etik ve yasal kullanımlarını test etmeye yönelik soruların %23,38'ini doğru, %75,22 oranında yanlış yanıtladıkları gözlenmektedir. Katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerini test etmeye yönelik 5'er gruplar hâlinde sorulan sorular, arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve etik yasal kullanım başlıkları altında gruplandırılarak değerlendirilmiştir. Katılımcıların arşiv kaynaklarını bilmelerine yönelik verilerin sunulduğu Tablo 5'te %46,7, arşiv kaynaklarına erişimlerine yönelik becerilerine ait verilerin sunulduğu Tablo 6'da %42,14, arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik verilerin sunulduğu Tablo 7'de %47,94, arşiv kaynaklarının değerlendirilmesine yönelik verilerin incelendiği Tablo 8'de ise %40 oranında doğru yanıt verdiği görülmektedir. Tablo 9 incelendiğinde katılımcıların etik ve yasal kullanım konularında sorulan sorulara %23,38 oranında doğru yanıt verdikleri söylenebilir. Diğer tablolardaki veriler incelendiğinde (Tablo 5, Tablo 6, Tablo 7, Tablo 8) katılımcıların etik ve yasal konular hakkındaki sorulara vermiş oldukları doğru yanıt oranı oldukça düşüktür. Genel olarak arşiv kaynaklarını kullanma becerileri yeteri kadar yüksek olmayan katılımcıların etik ve yasal kullanım hakkındaki bilgi ve becerilerinin çok daha düşük ve eksik olduğu ortaya çıkmaktadır. Bu durumun ortaya çıkmasında her iki bölümün de ders programları incelendiğinde arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik herhangi bir eğitim almamaları ve proje hazırlama, araştırma yöntemleri gibi ders içeriklerini almamalarının payı olduğu düşünülmektedir.

Tablo 10. Arşiv Okuryazarlığı Becerilerine Sahip Olma Durumu

	Doğru		Yanlış		Yanıt Yok		Toplam	
	N	%	N	%	N	%	N	%
Soru 6	131	66,5	64	32,5	2	1,0	197	100
Soru 7	63	32,0	130	66,0	4	2,0	197	100
Soru 8	76	38,6	116	58,9	5	2,5	197	100
Soru 9	7	3,6	190	96,4	0	0,0	197	100
Soru 10	36	18,3	161	81,7	0	0,0	197	100
Soru 11	116	58,9	81	41,1	0	0,0	197	100
Soru 12	84	42,6	109	55,3	4	2,0	197	100
Soru 13	90	45,7	107	54,3	0	0,0	197	100
Soru 14	93	47,2	93	47,2	11	5,6	197	100
Soru 15	30	15,2	164	83,2	3	1,5	197	100
Soru 16	78	39,6	119	60,4	0	0,0	197	100
Soru 17	88	44,7	108	54,8	1	0,5	197	100
Soru 18	126	64,0	71	36,0	0	0,0	197	100
Soru 19	109	55,3	86	43,7	2	1,0	197	100
Soru 20	100	50,8	95	48,2	2	1,0	197	100
Soru 21	26	13,2	170	86,3	1	0,5	197	100
Soru 22	77	39,1	118	59,9	2	1,0	197	100
Soru 23	97	49,2	100	50,8	0	0,0	197	100
Soru 24	127	64,5	68	34,5	2	1,0	197	100
Soru 25	109	55,3	80	40,6	8	4,1	197	100
Soru 26	46	23,4	143	72,6	8	4,1	197	100
Soru 27	86	43,7	105	53,3	6	3,0	197	100
Soru 28	51	25,9	141	71,6	5	2,5	197	100
Soru 29	51	25,9	141	71,6	5	2,5	197	100
Soru 30	74	37,6	120	60,9	3	1,5	197	100
Ortalama		40,03		58,47		1,5		100

Bilgi kirliliğinin giderek arttığı 21. yüzyılda kontrolsüz şekilde gittikçe artan bilginin doğruluğunun ve güvenilirliğinin tespit edilmesi de oldukça zorlaşmıştır. Bu şartlarda üretilmeye çalışılan bilimsel çalışmalarda bilgiyi birinci elden daha az yorumuz ve daha saf hâliyle veren arşiv kaynakları tercih edilmeye başlanmıştır. Arşiv kaynaklarında verilen bilgiler birinci elden olduğu için kaynağı kullanan araştırmacının elde ettiği bilgiler daha güvenilir kabul edilmektedir. Bilimsel çalışmalarda arşiv kaynaklarının tercih edilmesi oldukça önemlidir. Ancak, arşiv kaynaklarının da kullanılmasına yönelik çeşitli bilgi ve beceriler bulunmaktadır. Bu beceriler arşiv okuryazarlığı denilen eğitimler sayesinde kişilere kazandırılmaktadır. Bir bireyin arşiv okuryazarı olarak nitelendirilmesi için arşiv kaynaklarını etkili ve aktif şekilde elde etme, kullanma, erişme, değerlendirme ve bu sürecin tamamını etik ve yasal ihlaller yapmadan yürütme becerisine sahip olması gerekmektedir. Arşiv kaynaklarını eğitim hayatları boyunca ve ileriki meslek hayatlarında sıklıkla kullanacakları düşünülen çalışmanın örneklemindeki katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerine hangi oranda sahip olduğunun tespit edilmesi amacıyla bilmeye yönelik 5 soru, erişmeye yönelik 5 soru, değerlendirmeye yönelik 5 soru, kullanmaya yönelik 5 soru, etik ve yasal kurallara yönelik 5 soru gruplandırılarak (Gruplandırılmalar geri planda yapılmış olup anket formunu yanıtlayan katılımcılar tarafından bilinmemektedir.) toplamda 25 soru yöneltilmiştir.

Tablo 10 incelendiğinde katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerinin test edilmesine yönelik kendilerine yöneltilen 25 sorunun %40,03'ünü doğru, %58,47'sini yanlış yanıtladıkları görülmektedir. Veriler incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme, erişme, kullanma, değerlendirme ve etik/yasal konularını kapsayan arşiv okuryazarlığı becerilerinin yeterli seviyede olmadığı görülmektedir.

9, 10, 15, 21 numaralı soruların doğru yanıtlanma oranı diğer sorulara göre daha düşüktür. Kaynakların bibliyografik künyesinin oluşturulması, danışma kaynakları ve türleri, çıkarımda bulunma, atıf vermenin amacı gibi konularda bilgi eksikliklerinin daha fazla olduğu belirlenmiştir.

Tablo 3’te de görüldüğü üzere katılımcıların sadece %18,3’ü (36 kişi) arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldıklarını belirtmişlerdir. Bununla birlikte, anket formunda yöneltilen 25 sorunun %40,03 oranında doğru yanıtlandığı görülmektedir. Bu durumun katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik herhangi bir eğitim almamasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

SONUÇ

Arşivler barındırdıkları bilgi kaynakları, kullanım koşulları, prosedür ve etik ilkeleri gibi unsurlardan dolayı diğer bilgi merkezlerinden farklıdır. Arşivlerde bulunan arşiv kaynakları diğer bilgi kaynaklarına göre elde edilmesi, yorumlanması, kullanılması ve değerlendirilmesi hususunda ayrı bir beceri, bilgi ve yetenek gerektirmektedir. Bu kazanımlar bireylere verilecek olan arşiv okuryazarlığı eğitimleri ile kazandırılabilir. Arşiv okuryazarlığı literatürde arşiv kaynaklarını aktif, etkili ve doğru bir şekilde tespit etme, bilme, erişme, değerlendirme ve kullanma becerilerinin bütünü olarak tanımlanmaktadır. Türkiye Osmanlı Devleti’nden miras kalan zengin arşivlere ve arşiv kaynaklarına sahiptir. Bu kaynakların etkin ve aktif kullanılabilmesi için arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılması amacıyla eğitimlerin verilmesi gerekmektedir. Çalışmada arşiv kaynaklarını eğitim hayatları ve mesleki hayatları boyunca sıklıkla kullanacakları düşünülen ÇAKÜ Tarih ile TDE Bölümleri son sınıf öğrencilerinin oluşturduğu örneklem grubun arşiv kaynaklarını kullanma becerileri test edilmiştir. Katılımcıların verdikleri cevaplara göre çıkartılan sonuçlar aşağıdaki gibidir:

- Çalışmada arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim aldıklarını belirten katılımcıların arşiv okuryazarlığı eğitimlerinde kazandırılan önemli bir beceri olan birincil ve ikincil kaynakların ayırımını yapabilme konusunda yeteri kadar yetenekli olmadıkları görülmektedir. Eğitim aldıklarını ifade eden az sayıdaki katılımcının aldığı eğitimin çok etkili ve verimli olmadığı sonucu ortaya çıkmaktadır.
- Arşiv kaynaklarını bilmeye yönelik sorulan sorularda doğru yanıt oranının bazı sorularda çok yüksek bazılarında ise çok düşük olduğu görülmektedir. Bunun sonucunda katılımcıların arşivler ve arşiv kaynakları ile ilgili bazı konularda yeteri kadar bilgi sahibi olmadıkları sonucuna varılmaktadır.
- “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik eğitim ve ders almadıkları düşünülmektedir.” yargısı doğrulanmaktadır.
- “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayırımını yapamamaktadırlar” yargısının doğru olmadığı ortaya çıkmıştır. Fakat katılımcıların birincil ve ikincil kaynakların ayırımını yapmalarına yönelik becerilerinin de yeterli olmadığı düşünülmektedir.
- Arşiv okuryazarlığı kavramı çalışmada arşiv kaynaklarını bilme, erişme, değerlendirme, kullanma ve etik ve yasal konular başlıkları altında değerlendirilmiştir. Çalışmanın verileri incelendiğinde katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme becerilerinin yeteri kadar gelişkin olmadığı görülmüştür. “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarını bilme konusunda bilgi ve beceriye sahip değillerdir” şeklindeki hipotezin doğrulandığı söylenebilir.
- “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarına erişim konusundaki bilgi ve becerilerinin eksik olduğu düşünülmektedir” yargısının doğrulandığı ifade edilebilir.
- “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarını kullanma becerileri yetersizdir.” şeklindeki hipotezinin doğrulanmadığı görülmüştür.
- “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv kaynaklarının değerlendirilmesi hakkında yeterli bilgiye sahip değillerdir” hipotezinin doğrulandığı gözlenmektedir.

- “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcılar arşiv kaynaklarındaki bilgiye erişirken, elde ederken ve kullanırken uyulması gereken etik ve yasal kurallar hakkında bilgi sahibi değildiler” şeklindeki hipotezinin doğrulandığı ifade edilebilir.
- “Araştırmanın örneklemini oluşturan katılımcıların arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip olmadıkları düşünülmektedir.” yargısının doğrulandığı dile getirilebilir.

Çalışmadan elde edilen sonuçlar doğrultusunda arşiv kaynaklarının kullanımına ilişkin dikkat çekme ve arşiv okuryazarlığı becerilerin kazandırılmasına yönelik öneriler aşağıdaki gibidir.

- Arşiv kaynaklarını etkili ve doğru şekilde bilme, erişme, değerlendirme ve kullanmayı kapsayan arşiv okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik eğitimler verilmelidir. Eğitimlerin içeriklerinde birincil ve ikincil kaynakların ayırımına yönelik bilgiler detaylandırılmalıdır.
- Arşiv okuryazarlığı eğitimlerine katılan kullanıcıların, arşivlerin işleyişini ve arşiv kaynaklarının kullanımını uygulamalı olarak görme imkânı sağlamak amacıyla arşiv okuryazarlığı eğitimlerine arşiv ziyareti de eklenmelidir.
- Arşivlere kaynak taraması için gelen arşiv kullanıcılarına arşiv kaynaklarını yerinde kullanma deneyimini yaşatmak için uygun ortam sağlanmalıdır (Arşiv kural ve prosedürleri çerçevesinde)
- Arşiv kaynaklarını içerisinde barındıran kurumların arşiv kaynaklarının kullanıma yönelik web tabanlı eğitimlerin verilmesi yer, zaman ve bütçe gibi konularda fayda sağlayacaktır.
- Arşiv kaynaklarının kullanıcılarına ulaşması ve kullanıcıların ilgisini çekmek amacıyla arşivler tarafından arşiv pazarlaması uygulamalarının yapılması da iyi yönde etkiye sebep olacaktır.
- Üniversite kütüphaneleri tarafından bilgi okuryazarlığı becerilerinin kazandırılmasına yönelik verilen eğitimlerin yanında arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin de sunulması arşiv kaynaklarının kullanılması açısından önem arz edecektir.
- Arşiv kaynaklarının kullanımının artırılması ve tanıtımının yapılması amacıyla reklam ve tanıtım faaliyetlerinde arşiv kaynakları kullanılabilir.
- Görsel ve işitsel arşiv kaynakları öğrenmeyi hızlandırma ve eğlenceli hâle getirmek amacıyla ders içeriklerinde kullanılabilir.
- Arşiv kaynakları teknolojinin etkisi ile birlikte elektronik ortamda üretilmeye ve bu ortama aktarılmaya başlanmıştır. Arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik verilecek olan eğitimlerin içeriklerine web ve bilgisayar okuryazarlığı kavramlarına ait becerilerin de eklemesi gereklidir.
- Mesleki dernek ve kuruluşların kurulması arşiv okuryazarlığı standartlarının belirlenmesinde büyük fayda sağlayacaktır
- Akademisyenler tarafından arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik ödev ve çalışmaların sıklıkla verilmesi öğrencilerin arşiv kaynaklarını kullanma becerilerini olumlu anlamda etkileyecektir.

Geçmiş ile gelecek arasındaki bağın kurulması konusunda fazlaca öneme sahip olan, kültürel miras ürünlerinden olan arşiv kaynaklarının bilimsel araştırmalarda kullanılması oldukça önemlidir. Arşiv kaynakları ve diğer bilgi kaynakları arasındaki farklılıklar arşiv kaynaklarını kullanma becerisini de etkilemektedir. Bunların kullanımına yönelik becerilerin de kullanıcılara kazandırılması gerekmektedir. Çalışma sonucunda da arşiv kaynaklarının kullanımına yönelik olan arşiv okuryazarlığı eğitimlerinin ne kadar gerekli olduğu anlaşılmıştır.

Tarih ve Türk Dili Edebiyatı bölümü mezunları arşiv kaynaklarının kullanıcıları konumundadır. Bilgi ve Belge Yönetimi bölümü mezunları ise kullanıcıların arşiv kaynakları ile ilgili bilgi ihtiyacını karşılamakla görevli bilgi merkezi çalışanları olacaktırlar. Arşiv okuryazarlığı eğitimleri, arşiv kaynaklarını lisans eğitimlerinde ve mesleki hayatlarında kullanacakları düşünülen Tarih ve Türk

Dili Edebiyatı bölümlerinin yanı sıra Bilgi ve Belge Yönetimi bölümlerinde de verilmelidir. Çankırı Karatekin Üniversitesi Bilgi ve Belge Yönetimi Bölümü ders programları incelendiğinde “Bilgi okuryazarlığı”, “Osmanlı Arşivleri” ve “Araştırma Yöntemleri” derslerinin olduğu görülmektedir. Ders programına arşiv okuryazarlığı hakkında bilgilerin verileceği bir dersin de eklenmesi önerilmektedir. Arşiv okuryazarlığı becerilerine sahip bilgi merkezi çalışanlarının; kurumlarında arşiv okuryazarlığı eğitimleri vereceği, içerikler oluşturacağı ve kullanıcı ihtiyaçlarının karşılanması konusunda daha etkili hizmet verecekleri düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

- ALA. (1989). Presidential Committee on Information Literacy: Final Report. 04 Haziran 2020 tarihinde <http://www.ala.org/acrl/publications/whitepapers/presidential> adresinden erişildi.
- ALA. (2018). *Guidelines for Primary Source Literacy*, 06 Mayıs 2019 tarihinde <https://www.ala.org/acrl/sites/ala.org.acrl/files/content/standards/Primary%20Source%20Literacy2018.pdf> adresinden erişildi.
- Archer, J., Hanlon, A. ve Levine, J. A. (2009). Investigating primary source literacy. *Journal of Academic Librarianship*, 35(5), 410-420.
- Arlı, M. ve Nazik, H. (2003). *Bilimsel Araştırmaya Giriş*. Ankara: Gazi Kitabevi.
- Aziz, A. (2008). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntemleri ve Teknikleri*. Ankara: Nobel Yayın Dağıtım.
- Balcı, A. (1997). *Sosyal Bilimlerde Araştırma Yöntem, Teknik ve İlkeler*. Ankara: Bilgisayar Yayıncılık.
- Beaufort County Community College Library (2021, Temmuz). Primary & Secondary Sources, 15 Şubat 2020 tarihinde <https://beaufortccc.libguides.com/c.php?g=1004187&p=7273306> adresinden erişildi.
- Binark, İ. (1980). *Arşiv ve Arşivcilik Bilgileri*. Ankara: Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi Daire Başkanlığı.
- California State University Meriam Library. (2019). Primary Source Literacy Instruction Modules, 20 Mayıs 2020 tarihinde <https://library.csuchico.edu/> adresinden erişildi.
- California Southern University Library (2021). Primary Source Literacy, 10 Nisan 2021 tarihinde <https://libraries.usc.edu/collection/primary-source-literacy> adresinden erişildi.
- College of Charleston Library. (2020). Primary Source Literacy, 15 Mayıs 2021 tarihinde <https://libguides.library.cofc.edu/c.php?g=392008&p=2662580> adresinden erişildi.
- Çakmak, T. ve Yılmaz, B. (2017). Bellek Kurumlarında Dijitalleştirme ve Dijital Koruma: Türkiye’deki Uygulamaların Analizi. *Bilgi Dünyası*, 18(1), 49-91.
- Danies III, J. G. ve Nimer, C. L. (2015). In search of primary source literacy: Opportunities and challenges. *RBM: A Journal of Rare Books, Manuscripts, and Cultural Heritage*, 16(1), 19-34. 16.04.2020 tarihinde <http://rbm.acrl.org/index.php/rbm/article/view/433/433> adresinden erişildi.
- Demir, F. A. (2009). Değişen Dünyada Arşivlerin Farklı Amaç ve Uygulamalarına Bir Bakış: Geleceğin Arşivciliğine Öngörüler. (Yüksek Lisans Tezi). Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul.
- Karakaş, H. S., Rukancı, F. ve Anameriç, H. (2009). *Belge Yönetimi ve Arşiv Terimleri Sözlüğü*. Ankara: Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü.
- Keskin, İ. (2009). Yerel Tarih Çalışmalarında Kullanılan Arşiv Kaynaklarının Üretildiği Kurumlar. *İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Dergisi*, 47, 209-247.

- Keskin, İ. (2013). Yapılandırmacı Öğretim Bakımından Arşiv Kaynaklarının Önemi. *Trakya Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 3(5), 1-29.
- Morris, S., Mykytiuk, L. J. ve Weiner, S. A. (2014). Archival Literacy for History Students: Identifying Faculty Expectations of Archival Research Skills. *The American Archivist*, 7(2), 394-424.
- Özcoşar, İ. (2018). Arşiv Araştırmalarında Etik. *Sosyal Bilimlerde Etik Sorunlar* içinde. Ankara: Nobel Akademik Yayıncılık.
- Polat, C. (2019). Kültürel Miras Kurumu Arşivlerin Etkin Kullanımında ve Kültürel Belleğin Korunmasında Yetkinlik: Arşiv Okuryazarlığı. Oruç, H., Yıldırım, M., ve Kadioğlu, S. (eds.). 2. *Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi*. 20-24 Kasım 2017, İstanbul. Ankara: Çevre ve Şehircilik Bakanlığı Tapu ve Kadastro Genel Müdürlüğü Arşiv Dairesi Başkanlığı.
- Rahman, M. ve Shoeb, Z. H. (2020). Redesigning Archive Literacy Service by Using Social Media as a Tool: Cases in Japan Archive Centers. *Annals of Library and Information Studies*, 67, 118-124.
- Society of American Archivists. (2005). Dictionary of Archives Terminology, 18 Kasım 2020 tarihinde <https://dictionary.archivists.org/index.html> adresinden erişildi.
- Texas University Library (2021). Primary Source Literacy, 06 Nisan 2020 tarihinde <https://guides.lib.utexas.edu/toolkit/primarysources> adresinden erişildi.
- TDK. (2019). Türkçe Sözlük, 5 Kasım 2020 tarihinde <https://sozluk.gov.tr/> adresinden erişildi.
- Vilar, P. ve Šaupel, A. (2017). Archivists About Students as Archives Users. *Information Research*, 22(1).